

**СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ САГИ
ДЖ.Р.Р. МАРТИНА «A SONG OF ICE AND FIRE»**

Кузнецова М.О. СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ САГИ ДЖ.Р.Р. МАРТИНА «A SONG OF ICE AND FIRE» Статтю присвячено дослідженню концептосфери саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song Of Ice And Fire». Розглянуто ключові поняття систематизації когнітивного досвіду, зокрема «концептуальну структуру», «концептосистему», «концептосферу» та «концептополе». В статті визначено базові концепти текстопростору саги, окреслено їх ієрархічну структуру, а також досліджено системну організацію типологічно різних концептів саги.

Ключові слова: *концепт, концептуальна структура, концептосистема, концептосфера, концептополе, гіперконцепт, макроконцепт, концепт, гіпоконцепт.*

Кузнецова М.А. СИСТЕМНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ КОНЦЕПТОСФЕРЫ САГИ ДЖ.Р.Р. МАТИНА «A SONG OF ICE AND FIRE» Стаття посвящена исследованию концептосферы саги Дж.Р.Р. Мартина «A Song Of Ice And Fire». Рассмотрены такие ключевые понятия систематизации когнитивного опыта как «концептуальная структура», «концептосистема», «концептосфера» и «концептополе». В статье определены базовые концепты текстопространства саги, очерчена их иерархическая структура, а так же исследована системная организация типологически разных концептов саги.

Ключевые слова: *концепт, концептуальная структура, концептосистема, концептосфера, концептополе, гиперконцепт, макроконцепт, концепт, гиппоконцепт.*

Kusnetsova M.O. SYSTEMATIC ORGANIZATION OF THE CONCEPTUAL SPHERE OF J.R.R. MARTIN'S SAGA «A SONG OF ICE AND FIRE» The article deals with the analysis of the conceptual sphere of J.R.R. Martin's saga «A Song Of Ice And Fire». It views such key concepts of cognitive experience systematization as «conceptual structure», «conceptual system», «conceptual sphere» and «conceptual field». The article defines basic concepts of saga's textspace and their hierarchical structure. It also investigates the systematic organization of typologically different concepts of the saga.

Key words: *concept, conceptual structure, conceptual system, conceptual sphere, conceptual field, hyperconcept, macroconcept, hippoconcept.*

На рубежі ХХ–ХХІ ст. ключовою одиницею когнітивної парадигми дослідження художнього тексту постає концепт. Когнітивно-комунікативний підхід до його вивчення, що враховує як лінгвістичні так і екстралінгвістичні

фактори текстової діяльності привертає все більшої уваги зі сторони лінгвістів. Отже, **актуальність** нашого дослідження зумовлена сучасною лінгвістичною увагою до вивчення людського мислення, до картини світу та, зокрема, до її складників – концептів. **Об'єктом** дослідження постають базові концепти текстопростору саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song Of Ice And Fire», а **предметом** – їх ієрархічна та системна організація в межах концептосфери саги. **Метою** статті є дослідження системної організації концептосфери саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song Of Ice And Fire». **Матеріалом** дослідження послуговували тексти саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song Of Ice And Fire».

Поняття «концепт», що походить від латинського «conceptus» – «думка», «зміст», «поняття», стало стрижневим у термінологічному узусі когнітивної лінгвістики. На часі концепт як складний когнітивний конструкт являє собою багатоаспектну ментальну одиницю. Різноманіття змісту концепту зумовлюють труднощі його інтерпретації та плюралізм думок стосовно його детермінації.

Сучасні лінгвістичні праці позиціонують концепт як «об'єктивно існуюче у свідомості людини перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру» [Залевская 2001, с. 39], як «операціональну одиницю думки, як одиницю колективного знання, що має мовне вираження і відзначена етнокультурною специфікою» [Воркачев 2004, с. 51], як «когнітивну репрезентацію категорії» [Barsalou 1993, P. 30], як «фундаментальну одиницю знання, ключової для процесів категоризації та концептуалізації» [Evans 2007, P. 31] тощо. Такого роду визначення, що вказують на зв'язок з психічною діяльністю людини, на нашу думку, поєднує розуміння концепту як складного психоментального утворення.

Класичним тлумаченням терміна «концепт» у вітчизняній лінгвістиці вважають визначення О.С. Кубрякової [Краткий словарь когнитивных терминов 1997, с. 90], яка концептом називає «оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозоку, всієї картини світу, відбитої в людській психіці».

В межах корпусу текстів актуальними, як правило, виявляються декілька концептів, існування яких не є автономним, адже вони являють собою одиниці тих чи інших систем. Задля розуміння лінгвокогнітивного статусу концептосистеми доцільним видається розглянути ключові поняття систематизації когнітивного досвіду, зокрема «концептуальну структуру», «концептосистему», «концептосферу» та «концептополе».

Важливим для концептуального аналізу художнього тексту є поняття концептуальної структури тексту. Під *концептуальною структурою* художнього тексту ми розуміємо систему взаємопов'язаних концептів, в ньому актуалізованих. Обов'язкова взаємна співвіднесеність концептів, що виявляються в межах тексту, робить можливим при аналізі його концептуальної структури обрання одного з них на роль домінанти, при цьому інші концепти розглядаються в якості значущого «фону», службовця його інтерпретації (реконструкції) [Арнольд 1984 ; Болотнова 1992].

Відштовхуючись від розуміння системи як інтегрованого цілого, що характеризується в параметрах ієрархічності, структурованості та зв'язності, суттєві ознаки якої формуються через взаємозв'язок її складових частин, вважаємо за *концептуальну систему* сукупність взаємопов'язаних концептів. В цій системі можна виділити таксони різних рівнів, які, як зауважує О.М. Приходько [Приходько 2008, с. 209], «існують за принципом вкладеності одних до складу інших».

О.О. Селіванова підкреслює, що концептосистема є системою концептів у свідомості людини, яка відтворює у вигляді структурованих і упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду людини [Селіванова 2010, с. 302]. Основним елементом концептуальної системи постає базовий концепт, що представляє собою основу для виникнення інших елементів цієї системи.

Отже, типологію концептів можна подати як конфігурацію, тобто об'єднання певної множини в єдине й чітко розчленоване ціле [Приходько 2008, с. 240]. Таким чином, дискретне розуміння концепту дозволяє говорити про такі конструкти як гіперконцепт, макроконцепт, власне концепт та гіпоконцепт (див. схему 1).

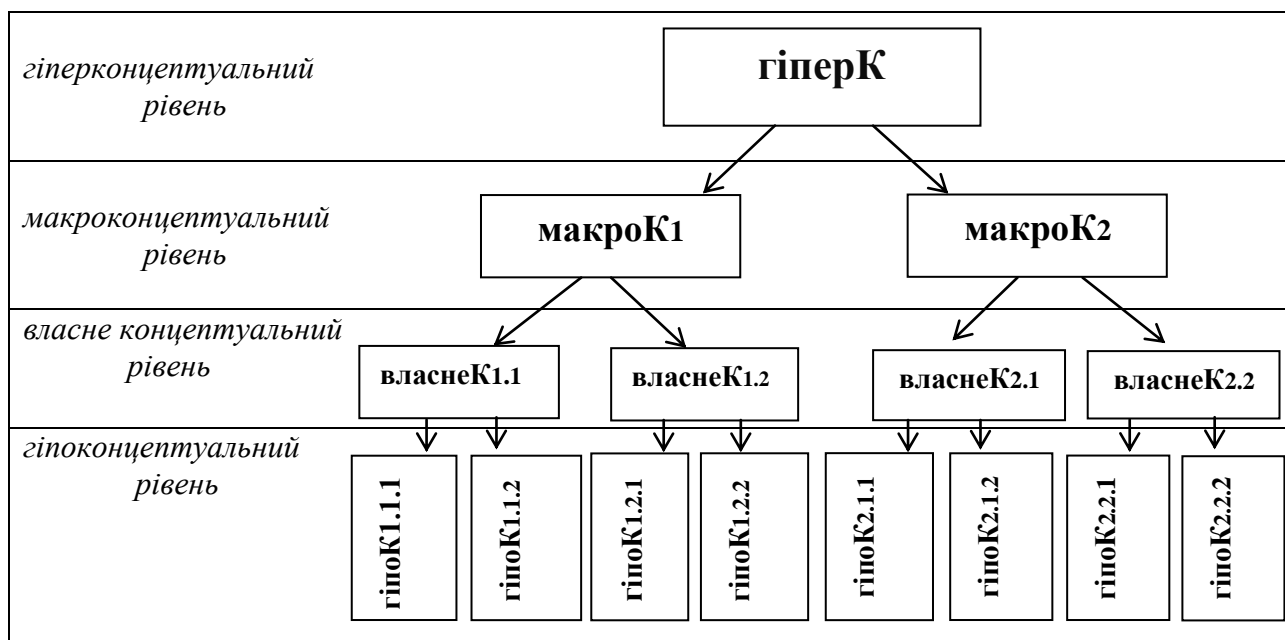


Схема 1. Ієрархічна структура концептосистеми

Гіперконцепти – це таксони найвищого рівня, вони є базовими концептотипами, адже репрезентують загальнолюдські поняття, і, як правило, можуть бути інтерпретовані як концепт-ідея. Крім того, вони накопичують під своїм «дахом» одиниці нисхідних рівнів (макро- і власне концепти). Макроконцепти є видові кореляти гіперконцептів, таксони, що найбільш наближені до світу *homo loquens* (людина, що говорить). Будучи складовими гіперконцептів, макроконцепти виступають як родові поняття по відношенню

до видових – власне концептів, у складі яких можна виділити найменші конституенти – гіпоконцепти.

Таким чином, говорячи про системність, науковці мають на увазі деяку сукупність типологічно різних концептів у їх єдності та розмаїтті, в якій вся палітра ментальних образів упорядковується у вигляді певних патернів, сформованих за принципами структури й системи [Приходько 2008, с. 206].

Концептосфера (термін Д.С. Лихачова) вважається упорядкованою сукупністю концептів, що існують у вигляді узагальнених уявлень, розумових картинок, схем, понять, фреймів, сценаріїв, гештальтів, що узагальнюють різноманітні ознаки зовнішнього світу [ВКЛ 2005, с. 56]. У цьому розумінні концептосфера може розглядатися як система систем, як «концептуарій культури» [Иная ментальность 2005, с. 90]), як «інформаційна база мислення» [Попова 2007, с. 176]. Д.С. Лихачов характеризував концептосферу в якості сукупності потенцій, що існують у словниковому запасі мови народу в цілому чи в мові окремого його представника [Лихачев 1993].

Розуміння системної організації концептів дозволяє кваліфікувати концептосферу системою вищого порядку, у якій є власні підсистеми. Так, концепти, які існують в індивідуальній концептосфері можна класифікувати за спільною тематичною ознакою. Для позначення такого роду тематичної групи використовують поняття «*концептополе*» [Приходько 2005, с. 99], за допомогою якого і встановлюється системний зв'язок між концептосферою та концептами. Отже, концептополе є певним фрагментом концептосфери, у групуванням концептів, які пов'язані один з одним стійким когнітивним змістом. У такий спосіб, співвідношення понять «концептополе – концептосфера» розглядаємо в рамках взаємовідношення «частина – ціле».

Отже, розуміючи під концептосферою художнього тексту впорядковану сукупність концептів як одиниць індивідуальної свідомості автора, які відображають систему поглядів і знань про світ і репрезентовані різними мовними одиницями, пропонуємо розглянути первинну концептосферу саги Дж.Р.Р. Мартіна «*A Song Of Ice And Fire*», використовуючи таксономію концептів за їх змістовним наповненням [Приходько 2005, с. 100]. Таксоном найвищого рівня кваліфікуємо гіперконцепт **POWER**, основними конституентами якого ми пропонуємо вважати одиниці (які надалі десигнуватимемо *макроконцептами*) **THRONE** та **DRAGON**, які, крім того, становлять концептополе – сегмент концептосфери (її підсистема, типологічно та семантично однорідні концепти) саги «*A Song Of Ice And Fire*», адже обидва номени (залізний трон і дракон) екстеріорізують інформацію про плинність і змінність влади. Крім того, обидва макроконцепти **DRAGON** та **THRONE** постають метафоричним втіленням влади.

«Longman Dictionary of English Language and Culture» дефінує лексему «*power*» як «*control over others, influence; governmental control; right to act, given by law, rule or official position*» [Longman Dictionary of English Language and Culture 2005, p. 1082-1083]. Подана дефініція підтверджує той факт, що гіперконцепт **POWER** є тотожним концепту-ідеї текстопростору саги

Дж.Р.Р. Мартіна «A Song Of Ice And Fire», адже конфлікт з приводу політичної / королівської влади є ключовим у творі.

Отже, номен «Power» був виокремлений нами нами, з одного боку, по прямій номінації на рівні макротексту: за системою конфліктів, персонажів, цілей, а також фабулі, з іншого боку, ми визначили концептуальний статус номену за частотністю його вживання в тексті та включеністю у широкий спектр епідигматичних зв'язків на рівні макро- та мікроструктури тексту.

Крім того, емпіричний матеріал текстопростору досліджуваної саги «A Song Of Ice And Fire» дав можливість виділити **RULER** та **COURT POLITICS** в якості власне концептів (а також – концептополя концептосфери саги) – елементів ієрархічної структури гіперконцепту **POWER** в системі плану змісту досліджуваного тексту. У свою чергу, ці власне концепти містять у подальшому неподільні конститuentи – гіпоконцепти. Наприклад, власне концепт **RULER** складається з таких гіпоконцептів як **KING**, **QUEEN** та **NOBLE HOUSES**, а власне концепт **COURT POLITICS** конструюється такими гіпоконцептами як **BETRAYAL**, **LOYALTY** та **JUSTICE** (див. схему 2).

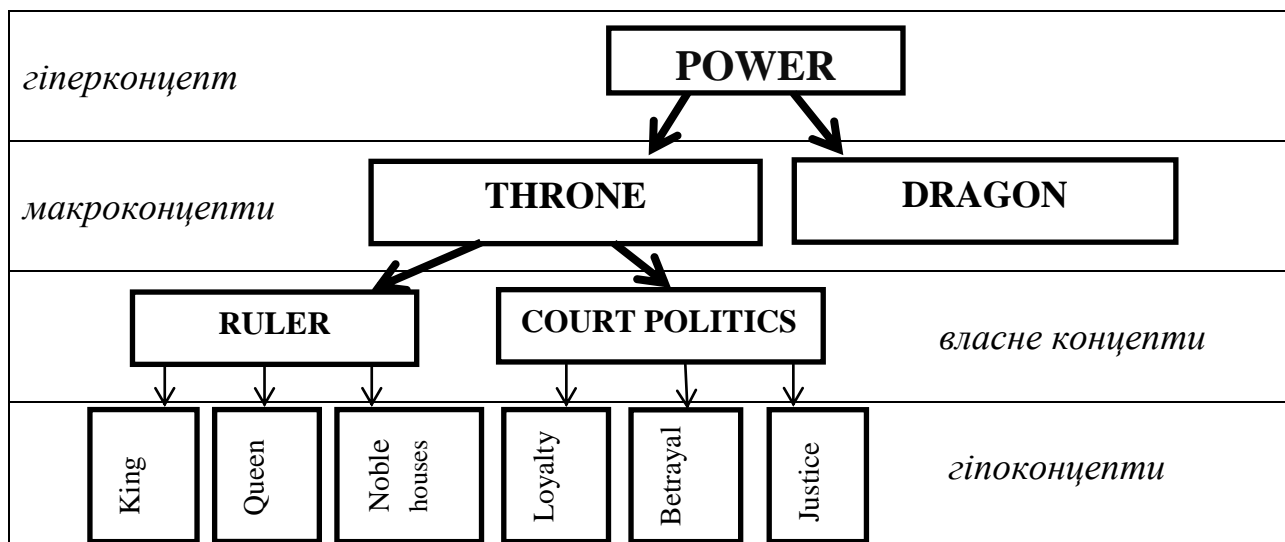


Схема 2. Таксономія концептосфери саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song Of Ice And Fire»

Будучи базовим концептом всього текстопростору, гіперконцепт **POWER** постає як згусток смислу, адже світ Семи Королівств саги «A Song Of Ice And Fire» – це світ лицарів та вбивць, героїв та лицедіїв, інтриг, пригод, помст, жорстоких конфліктів та нездоланної жаги до влади, світ, єдність якого тримається на владі короля, його десниці (правої руки короля) та підступного і власного королівського оточення.

Таким чином, визначаємо гіперконцепт **POWER** як одиницю авторської концептосфери, вербалізованої в єдиному текстопросторі письменника, адже вона має статус ключової ланки у загальній концептуальній структурі тексту, яка відображає взаємозв'язок закодованих у ньому вербально концептів. Їх

система утворює концептосферу тексту, яка визначається авторським баченням світу і становить об'єкт сприймання та аналізу читача.

Отже, **перспективи** подальшого дослідження вбачаємо в аналізі засобів і способів вербалізації концепту **POWER** в текстовпросторі саги Дж.Р.Р. Мартіна «A Song Of Ice And Fire».

Література

Арнольд И.В. Лексико-семантическое поле в языке и тематическая сетка текста / И.В. Арнольд // Текст как объект комплексного анализа в ВУЗе. – Л. : Изд-во ЛГПИ, 1984. – С. 3–11.

Болотонова Н.С. Художественный текст в коммуникативном аспекте и комплексный анализ единиц лексического уровня / Н.С. Болотонова / под ред. С.В. Сыпченко. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1992. – 310 с.

Введение в когнитивную лингвистику / [Попова З.Д., Стернин И.А., Карасик В.И. и др.]. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005. – 220 с.

Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 192 с.

Залевская А.А. Психолингвистический подход к проблеме концепта / А.А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2001. – С. 36–44.

Иная ментальность / В.И. Карасик, О.Г. Прохвачева, Я.В. Зубкова, Э.В. Грабарова. – М. : Гнозис, 2005. – 352 с.

Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянов, Ю.Г. Панкратц, Л.Г. Лузина. – М. : МГУ, 1997. – 245 с.

Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – М., 1993. – Т. 52. – №1. – С. 3–9.

Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, Й.А. Стернин. – М. : Восток-Запад, 2007. – 314 с.

Приходько А.Н. Языковое картирование мира в паттерне "концептосфера– концептополе – концептосистема" / А.Н. Приходько // Нова філологія. – № 1 (21). – Запоріжжя: ЗНУ, 2005. – С. 94–104.

Приходько О.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: [монографія] / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.

Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2010. – 769 с.

Barsalou L.W. Flexibility, structure, and linguistic vagary in concepts : Manifestations of a compositional system of perceptual symbols / Lawrence W. Barsalou // Theories of memory. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum, 1993. – P. 29 – 101.

Evans V. The glossary of cognitive linguistics / Evans Vyvyan. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. – 234 p.

Longman Dictionary of English Language and Culture // Della Summers. – 3rd edition. – Edinburgh Gate, Harlow : Longman, 2005. – 1620 p.